

Uluslararası Serahsî Sempozyumu, 15-17 Ekim 2010, SAKARYA

İslâm dünyasının yetiştirdiği önde gelen âlim ve hukukçulardan biri olan Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî (ö. 483/1090) Hanefî mezhebi içinde hukuk düşüncesi ve doktrini açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Hanefî mezhebinin görüşlerinin gerek usûl gerekse furû‘ sahasında sistematikleştirilerek doktrin hâline getirilmesine ciddi katkıları olan ve Şemsü’l-aimme olarak tanınan Serahsî, usûlcülüğü yanında Kelâm ve Münâzara sahaslarında da yetkin bir âlimdir. Bugün Merv ve Meşhed şehirleri arasında, Türkmenistan ile İran sınırında, eski bir Horasan beldesi olan ‘Serahs’ veya civarında 400/1009 tarihinde dünyaya gelmiş olan Serahsî, en büyük ve en meşhur eseri *el-Mebsût*’u talebelerine imlâ ettirmiş, bu büyük eserle çağlar boyu devam eden bir etki ve üne sahip olmuştur. Modern dönemde birçok akademik çalışmaya konu olması, ayrıca ölümünün 900. yılı münasebetiyle 1964 yılında Ankara’da bir konferans düzenlenmesi ve uluslararası hukuk alanındaki şerh çalışmasının Unesco’nun tavsiyesiyle Muhammed Hamidullah tarafından Fransızca’ya çevrilmiş olması Serahsî’nin önemini teyit etmektedir.

15-17 Ekim 2010 tarihinde Sakarya’da, SAÜ İlahiyat Fakültesi ve Serahsî’nin ansiklopedik fıkıh eseri *el-Mebsût*’u Türkçeye kazandıran Gaye Vakfı’nın maddî destekleriyle uluslararası bir sempozyum gerçekleştirildi. Hukukçularının modern literatürde hak ettikleri yeri çeşitli sebeplerle alamamış olmalarının ortaya çıkardığı boşluğu doldurmaya yönelik bir katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen sempozyuma yurtiçi ve yurtdışından yirmi iki tebliğci katıldı. İlahiyat Fakültesi konferans salonunda gerçekleştirilen sempozyuma Sakarya Valisi Mustafa Büyük, SAÜ Rektör Vekili Prof. Dr. Muzaffer Elmas, Mısır Arap Cumhuriyeti Müftüsü Prof. Dr. Ali Cuma, Sakarya Müftüsü Sinan Cihan, Suriye Dâmeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Badi al-Lahhâm, aynı üniversitenin Öğretim Üyesi Prof. Dr. Wehbe al-Zuhayli, SAÜ İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Erbaş, Gaye Vakfı Mütevelli Heyeti

Başkanı Prof. Dr. Cevat Akşit, Türk ve İslâm dünyasından din adamları ve öğrenciler katıldı.

Saygı duruşu ve İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından Kur'ân-ı Kerîm tilaveti ile başlayan sempozyumda açılış konuşmasını Sempozyum Tertip Heyeti Başkanı Prof. Dr. Faruk Beşer yaptı. Beşer konuşmasında, Serahsî'nin biyografisi, ilmî kişiliği, din-siyaset ilişkisi ve konumu, hukuk doktrini, hukuk teorisi, uluslararası hukuka katkıları gibi konuların Mısır'dan gelen ve Türkiye'de bulunan din adamları ile birlikte tartışılacağını söyledi. SAÜ İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Erbaş, Serahsî'nin ruhunu şâd etmek üzere toplandıklarını belirterek, Serahsî'nin bu yıl 1001. doğum yılının kutlandığını söyledi.

Açılışın ardından sempozyumun onur konuğu Mısır Arap Cumhuriyeti Müftüsü Prof. Dr. Ali Cuma'ya, Serahsî'nin hayat tarzı, ilmi kişiliği, biyografisi, din-siyaset ilişkisi ve İslâm hukukundaki yeri, teorileri ve uluslararası hukuka katkıları hakkında bilgi verdi. Cuma yaptığı kısa konuşmada ilmin ve bilginin beş temel ögesi bulunduğunu belirterek, "Bu beş öge hoca, talebe, metot, kitap ve bütün bunları kuşatan bilimsel bir atmosferin varlığıdır." dedi. Cuma Serahsî'nin İslâm fihhına çok önemli katkılar yaptığını kaydetti. Dımeşk Üniversitesi Şeriat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Badi al-Lahham da Serahsî'nin İslâm dünyasında etkileri ile İslâm hukukundaki yerini anlattı. Yine aynı fakülteden Prof. Dr. Wahba al-Zuhayli ise Serahsî'nin İslâm fihhi açısından son derece önemli bir isim olduğunu ifade etti. Zuhayli şöyle konuştu:

"Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de "Sizden savaşa gidenler olduğu zaman bir grup savaşa gitmesin, onlar ilim tahsiline devam etsinler ve savaşa gidenler geri döndüklerinde onlara bilimsel verileri aktarmaya, öğüt vermeye böylelikle imkân bulsunlar" diyerek fıkıhla, İslâm hukukuyla meşgul olanları ayrıcalıklı bir kategoride tutmaktadır. Diğer yandan, Hazreti Peygamber "Allah kime hayır murat etmişse, onu dinde fakih kılar" ifadesiyle, fıkıhla uğraşanların Allah'ın kendilerine hayır murat ettiği kişiler olduğunu söylemiştir. Serahsî sayesinde İslâm hukuku, her zamanda ve mekânda uygulanabilecek bir hukuk sistemi öngörmektedir"

Açılış konferansı için kürsüye gelen Cevat Akşit, Serahsî tarafından yazılan el-Mebsût'un Türkçe'ye çevirisinin kendileri tarafından yapıldığını ifade ederek, Serahsî'nin İslâm hukukuna verdiği önemi dile getirdi.

İlk oturum Prof. Dr. Raşit Küçük başkanlığında gerçekleştirildi. Bu oturumda ilk olarak Dr. Osman Aydın'ın "İmam Serahsî'nin Yaşadığı IV/XI. Asırda Mâverâünnehir'de Siyâsî ve Kültürel Durum" adlı tebliğini sundu. Tebliğinde İmam Serahsî'nin yaşadığı dönemde Mâverâünnehir'deki siyâsî ve kültürel duruma genel olarak yer verdikten sonra bu dönemde Sâmânîler zamanında en üst derecede itibar gören Mâverâünnehir âlimleri ile Karahanlı hükümdarları arasında ciddi sıkıntılar ve mücadeleler yaşandığına değinen Aydın, İmam

Serahsî'nin hâpiste geçirdiği yıllara da kaynakların el verdiği ölçüde değindi. Oturumun ikinci tebliğini Prof. Dr. Tahsin Görgün sundu. Görgün'ün “*Serahsî'de Kesb Kavramı ve Nizam-ı Alem İle İrtibatı: İslâm Medeniyetinin Temeli Olarak Kesb*” adlı tebliği dinleyiciler tarafından büyük bir ilgi ile dinlendi. Oturumun sonunda ise Birleşik Arap Emirlikleri'nden sempozyuma katılan Doç. Dr. Mahmud Mahran “الإمام السرخسي من خلال شرحه علي كتاب السير الكبير” adlı tebliğini sundu.

İkinci oturumun başkanlığını Prof. Dr. Mehmet Erkal yaptı. İlk olarak Prof. Dr. Abdullah Kahraman “*Serahsî'de Helal Kazanç ve İktisadî Hayata Etkileri*” adlı tebliğini sundu. Tebliğinde Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı ansiklopedik fıkıh kitabının son cildinin bir bölümü olan *Kitâbu'l-kesb*'in tahlilini yapan Kahraman, *Kitâbu'l-kesb* tarzında yazılan eserlerin İslâm'ın oluşturmak istediği iktisat zihniyeti ve sistemi üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu dile getirdi. Kahraman ayrıca, her ne kadar kesb türü eserler temelde zâhidane bir yaklaşıma sahip olsalar da genel Müslüman nüfusuna oranla bu tavrı sürdürenlerin sayısının sınırlı olduğunu, fıkıh kitaplarının verdiği bilgileri, iktisattan geri kalmanın bahanesi olarak değil de, dünyaya aşırı meyledip hırsla hareket etmeme yolunda bir urayı olarak değerlendirmenin daha doğru olacağına işaret etti. Daha sonra Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi Furat “*Serahsî'nin el-Câmi'u's-Sağîr Şerhi*” adlı tebliğini sundu. Tebliğinde İmam Muhammed'in, Ebu Yusuf vasıtasıyla Ebu Hanîfe'nin kendisine ulaşan görüşlerini derleyerek oluşturduğu, *el-Câmi'u's-Sağîr* adlı eseri ve bu eser üzerine yazılan şerhler hakkında bilgi veren Furat, Serahsî'nin şerhinin yazma nüshasından bahsedip eserin Serahsî'ye aidiyetine işaret etti. Son olarak ise Özbekistan'dan gelerek sempozyuma iştirak eden Dr. Shovosil Ziyadov “*Şemsül-aimma Sarahsî'nin “Mebsût” Eseri ve Eserin Orta Asya'daki Vakıf Kütüphanelerinde Bulunan Nüshaları*” adlı tebliğini Özbek lehçesiyle sundu. Sempozyumda simültane çeviri yapılmasına rağmen Özbek lehçesinin Türkçeye tercüme edilmemesi tebliğin anlaşılmasında sıkıntıya sebep oldu.

Sempozyumun ikinci günü gerçekleştirilen üçüncü oturumun başkanlığını Prof. Dr. Recep Şentürk yaptı. Dr. Ahmed Mohsen al-Dawoudy (Mısır) “*al-Sarakhsî's Contribution to The Islamic Law of War*”; Dr. Omar Alaani (Bahreyn) “استشرافات فقهية في التمثيل الدبلوماسي”; Doç. Dr. Özcan Hıdır “*Şer'u Men Kablenâ*” *Prensibi Bağlamında Serahsî'nin İslâm Öncesi Dinlerin Hüküm ve Uygulamalarına Bakışı*” başlıklı tebliğlerini sundular. al-Dawoudy Serahsî ile diğer fakihler arasındaki İslâm savaş hukuku alanındaki ihtilaflara değindi ve tebliğinde İslâm'ın terörizm ile bağdaşamayacağına da vurgu yaptı. Hıdır, hakkında Kur'ân ve Sünnet'in açıklamada bulunmadığı hüküm ve bilgiler konusunda geçmiş ümmetlerin hükümlerinin İslâm'da delil olup olmaması konusu hakkında bilgi verdikten sonra Serahsî'nin “*şer'u men kablenâ*” prensibi ile alakalı nispeten farklı olduğu ifade edilen görüşünü ve bu bağlamda İslâm öncesi din

ve kültürlere ait bilgi ve hükümlere bakışını açıklığa kavuşturmak amacı ile bu konuyu incelediğini ifade etti. Meseleyi recm cezası bağlamında ele alarak İmam Serahsî'nin bakışını dile getirdi. Ayrıca “şer'u men kablenâ” olduğunda şüphe olmayan “recm cezası” için, meseleyi izah edici tarihi-kronolojik ve hukuki bilgi ve tahlillerinin, aynı zamanda “şer'u men ba'denâ” yani “şer'u men ba'del-İslâm” da olup olmadığını tayin edici ve bu konudaki tartışmaları nispeten giderici mahiyette olacağına işaret etti.

Dördüncü oturum Prof. Dr. Orhan Çeker başkanlığında gerçekleşti. Doç. Dr. Mehmet Özşenel “*Usûl'ü Çerçevesinde Serahsî'nin Hadis ve Sünnete Bakışı*”, Harun Abacı “*Serahsî'nin Kur'an'ı Yorumlama Yöntemi*” adlı tebliğlerini sundular. Özşenel tebliğinde Serahsî'nin hadis ve sünnet anlayışını konu edinirken, Abacı Serahsî'nin Kur'an'a yaklaşımının Hanefilerin ve Ehl-i sünnetin paralelinde olduğunu belirtti. Prof. Dr. Enbiya Yıldırım ise bu oturuma katılmadı ancak tebliğini son oturumda sunma imkânı buldu.

Beşinci oturumun başkanlığını Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez yaptı. Bu oturumda Doç. Dr. Abdurrahman Haçkalı, “*Serahsî ve Şâtıbî'nin İstikrâya Dayanan Kâideler Bakımından Fıkıh Usûlü Metodları: Benzerlik ve Farklılıklar*”; Doç. Dr. Hüseyin Esen “*Serahsî'nin Nesih Anlayışı*”; Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan Pala “*Serahsî'nin İhtiyat Anlayışı*” başlıklı tebliğlerini sundular. Haçkalı tebliğinde Serahsî özelinde Fıkıhçı usûl yazım tarzı ile Şâtıbî'nin Fıkıh usûlü telifinde esas almaya çalıştığı tutum ve yöntemlerin benzerlikleri ve farklılıkları üzerinde durdu. Hanefi fıkıh usûlü geleneğinde istikrâ sonucu asıllara ulaşılması, Kelâm ve dolayısıyla mantığın etkisine mesafeli durması gibi özellikleri Şâtıbî'nin usûlünde dikkate aldığını ve bu yaklaşımdan istifade ettiğini belirtti. Esen ise tebliğinde İmam Serahsî'nin *el-Usûl* adlı eserini temel alarak onun nesih görüşünü ele aldı. Serahsî'nin neshin belirli konularda hem caiz hem de fiilen vâki olduğu görüşüne sahip olduğunu belirtti. Oturumun son konuşmacısı Pala ise Serahsî'nin ihtiyat konusundaki yaklaşımını incelemek, bu kavramın bir “asıl” veya bir “kâide” olup olmadığını tespit etmek suretiyle onun kullandığı ihtiyatın teorik çerçevesini belirlemeyi amaçladığı tebliğini *el-Mebsût*'tan aldığı örnekler ile sundu. Serahsî'nin ihtiyatı teorik olarak ele almadığına, furû' konularında ise ihtiyata sıkça atıf yaptığını işaret etti.

Sempozyumda ikinci günün son oturumu Prof. Dr. Yunus Apaydın yönetiminde gerçekleşti. Doç. Dr. Kaşif Hamdi Okur “*Serahsî'nin Referans Kaynağı Olarak Kur'an'a Bakışı ve İbadet Dili Anlayışı*” başlıklı tebliğinde Kur'an'ın icâzı meselesine de değinerek Mushaf-ı Osmânî'ye girmemiş meşhur kıraatlerin kaynak değeri ve namazda ayetlerin çevirisinin okunabilmesi hususunda Serahsî'nin Hanefilerin, özellikle de Ebu Hanîfe'nin yaklaşımlarını fikhın imkânları çerçevesinde savunduğunu ve temellendirmeye çalıştığını ifade etti. Doç. Dr. Halit Çalış ise, “*Serahsî'de İlim-Zan Bakımından Şer'i Deliller ve Yoruma Yansımaları*” adlı tebliğinde Serahsî'nin *el-Usûl*'ü çerçevesinde ilim-zan

ifade etme bakımından delillerin tasnifi ve bunun yorumu yansımalarını ele aldı. Oturumun ve ikinci günün sonunda ise Dr. Osman Güman “*Serahsî'nin el-Mebsût Adlı Eseri Çerçevesinde Sözün Hakikat Anlamının Terkedilmesini Gerektiren Durumlar*” başlıklı tebliğini sundu. Fıkıh usûlü kitaplarında geniş yer alan dil tartışmalarına değinerek sunumuna başlayan Güman, Hanefî fakihlerinin, hukuki işlemlerde kullanılan lafızları hakikat-mecaz ilişkisi bağlamında yorumlarken nasıl bir yöntem izlediklerini Serahsî'nin *el-Mebsût*'u çerçevesinde ana hatlarıyla dile getirdi. Mecâza göre hakikî anlam ne ise, hakikî anlama göre de örfî anlamın o olduğu tespitinde bulundu.

Sempozyumun son gününde ise tek oturum gerçekleştirildi. Sempozyumun en yoğun oturumunun başkanlığını Prof. Dr. Salim Öğüt yaptı. Son oturumda Yrd. Doç. Dr. Abdullah Özcan “*Serahsî'de Şurût İlmi*”, Dr. Soner Duman “*Serahsî'nin el-Mebsût Adlı Eseri Çerçevesinde Hanefî Fıkıh Düşüncesinde Takdirî Hüküm Olgusu*”, Dr. Mustafa Demiray “*Serahsî'ye Göre Haksız İktisapta Fakirleşme Şartı*”, Necmettin Kızılkaya “*Serahsî'nin el-Mebsût'undaki Ceza Bahisleri Çerçevesinde Fikhî Kâidelerin Fonksiyonu*” adlı tebliğlerini sundu. Prof. Dr. Enbiya Yıldırım'ın da tebliğciler arasında yer alması ile oldukça zengin bir oturum gerçekleşti. Özcan Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eserinin *Kitabu's-Şurût* adlı bölümü çerçevesinde sunumunu yaparken Soner Duman “takdirî dayalı hüküm olgusu”nun Hanefiler tarafından nasıl kabul edilip uygulandığını Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eseri çerçevesinde ele aldı. “Var olan bir şeye yok hükmünü vermek” şeklinde olabileceği gibi “yok olan bir şeye var hükmünü vermek” şeklinde de olabilen takdirî hüküm konusunun Hanefî mezhebi usûl literatüründe teorik düzeyde ele alınmadığına ancak Hanefî mezhebi imamlarının prensip olarak takdirî hüküm vermeyi kabul ettiğine işaret etti. Demiray'ın tebliği ile devam eden oturumda Demiray, Serahsî'nin fakirleşme unsuru haksız iktisabın varlığı için bir şart olarak vaz' etmediği, üçüncü bir şahsın fakirleşmesinin karşılığı olmasa da kişinin meşru şekilde elde etmediği her iktisabın haksız iktisap teşkil ettiğini belirtti. Talep edecek bir alacaklısı, iadeyi alacak muayyen bir tarafı bulunmasa da zimmetten çıkarılması gereken haksız iktisabın, fikhî hukuktan ayıran hususiyetlerle ilgili olduğuna işaret etti. Kızılkaya ise fikhî kâidelerin şerh türü eserlerde daha fonksiyonel olarak kullanıldığını söyleyerek Serahsî'nin *el-Mebsût* adlı eserinde kâidelere fikhî görüşleri yorumlayıcı ve destekleyici argümanlar olarak başvurduğunu, fikhî kâidelerin yanı sıra fikhî dâbitlarla usûl ve dil kâidelerine de sıkça müracaat ettiğini belirtti. Son olarak Yıldırım ise, “*Yer Verdiği Rivâyetler Işığında Serahsî'nin Hadisçiliği*” adlı tebliğinde *el-Mebsût*'un içerdiği hadisleri birkaç açıdan ele aldı. *Mebsût*'ta yer alan rivâyetlerin çok önemli bir bölümünün mütedavil hadis kitaplarında yer aldığını, bunların sıhhat durumunun diğer mezheplere ait fikhî kitaplarındaki hadisler ile aynı olduğunu belirterek hadislerin sıhhati noktasında verilen kararların ictihâdî olduğuna vurgu yaptı.

Sempozyum Faruk Beşer'in başkanlığını yaptığı değerlendirme oturumu ile sona erdi. Cevat Akşit, Yunus Apaydın, Recep Şentürk, Salim Öğüt, Ali Cuma'nın da katılmış olduğu oturumda söz alan konuşmacılar, genel olarak sempozyumun verimli ve faydalı geçtiğini dile getirdiler. Özellikle İmâm Serahsî'nin önemi ve değeri üzerine vurgu yapılan konuşmalarda, Serahsî gibi tarihimizde öne çıkmış şahsiyetler üzerine çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekildi.

Üç gün boyunca yararlı müzakereler, soru-cevaplar ve hoş sohbetlerle geçen sempozyumda başta sempozyum tertip heyetinin değerli üyelerine olmak üzere emeği geçen herkese tebrik ve teşekkürlerimizi sunarız.

Ayşe YILMAZGÖZ

MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Hukuku, İSTANBUL